

שיטה חדשה בפרשנות המקרא

אהרן מירסקי

אלא שהסיפור של המקרא בדרך הריטוריקה הוא כתוב, והריטוריקה שכנתה של השירה היא, וכללי הפרוזה אינם תופסים בו. ומי שעושה כן אי אפשר שיהיו דבריו נמלטים מן הטעות.

ועוד חסרון גדול מכול היה בדעותיהם של החוקרים הגרמנים; הם דימו שלא היתה לשון עברית בימי המקרא אלא מה שכתוב במקרא ונתבאר פירושה להם. וכשמצאו במקרא תיבה הכתובה בו פעם אחת ולא ידעו משמעה, או מליצה שלא נתיישבה על דעתם, אמרו כי שבשת היא, ולא כך צריך להיות, אלא כתבו תחתיה תיבה אחרת הכתובה במקרא במקום אחר. תפיסה זו של אותם החוקרים בני גרמניה יש בה כדי לבטל כל מחקר המיוסד עליה, משום קוצר דעת שבה.

מה היה עלינו לענות כנגד שיטה זו של הגרמנים? הנה מלומדים של האומה ההיא באו גם אל כתבים של עם אחר וביקשו גם שם לפרק ולפורר את כתביהם, כדרך שעשו במקרא. למי ביקשו לעשות כן? לאנגלים. לאנגלים חיבור עתיק הכתוב בשיר, ביאוולף (Beowulf) שמו, והוא נכתב כלפני אלף שנים, ולשונו אנגלו-סכסית, שהיא אם האנגלית. רבים המלומדים שעסקו בחקר החיבור ההוא, מבנהו, ציוריו, מקורותיו ושאר הצדדים שבו. והנה באו חוקרים גרמנים, האחד שמו מילנהוף, והאחר ברינק שמו. מילנהוף

חקר המקרא היה כבוש זה זמן בידי הגרמנים. הם באו אל המקרא וכלי חקר בידיהם; דעת לשונות העמים בני-שם הקדמונים, ובאלה היתה תועלת רבה לביאור לשון המקרא. גם שיטת מחקר היתה בידיהם, והיא מדוקדקת ולטושה. ובשני דברים אלה לא היה בקרב היהודים מי שישווה להם. אבל אלה החוקרים כשקראו אל המקרא, לא היה בלבם מורא בפניו ולא כבוד. ומשום כך הגסו לכם בו לכתת את פרשיותיו.

ועוד זאת לא היה בחוקרים הגרמנים: בינה יתרה בספרות. הכל יודעים שיש אופני כתיבה שהם מעלה לשיר ולפרוזה הם חסרון, אלה רוב הדברים הכתובים בספרי הפואטיקה. והם לא נמנעו מלהשוות שירה לפרוזה, ודנו מזמורי תהלים לפי הגיון כתיבת פרוזה. אף גם זאת מודעת לכול, שהדברים הכתובים במקרא ואינם שירה גם פרוזה אינם. כדאי להביא דוגמא אחת. בספר במדבר, פרשת בהעלותך (סימן ח, פסוק יב) כתוב בזה הלשון: ואתנה את הלויים נתונים לאהרון ובניו מתוך בני ישראל לעבד את עבודת בני ישראל באהל מועד ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקודש. זה הפסוק לשונו צחה וברורה, ולא שמענו שנלבט בו אדם מעולם או נכשל בו. והנה פסוק זה כתוב בו "בני ישראל" חמש פעמים, והוא פסוק בפרשה של סיפור.

ייעקב בוק, צורות ותכנים במזמורי תהלים. הוצאת דביר, ירושלים תל-אביב, תשמ"ד. 180 עמ'.

לפסוק, ומגעת לתכלית המורא בפסוק י':
 וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת
 לשחוט את בנו. כאן באה ההנחה בסיפור,
 שנאמר בפסוק שלאחריו: ויקרא אליו
 מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם
 אברהם ויאמר הנני. ואחריו: ויאמר אל
 תשלח ירך אל הנער וגו'. ומכאן ואילך
 מרגיע הסיפור ומשלווה והולך עד סופו.
 וסופו אף הוא בקול דממה כתחילתו,
 ואומר: וישב אברהם כבאר שבע. ועתה
 צא וספור כמה פסוקים בפרשה, ותמצאם
 תשעה עשר. נמצא בפסוק "ושלח אברהם
 את ידו" וגו', הוא פסוק י' מכוון במרכז
 הפרשה, תשעה פסוקים מכאן ותשעה
 פסוקים מכאן, ופסוק י' באמצע. הרי
 הפרשה עשויה כמין מגדל; הקורא בפרשה
 עולה בה תשע מעלות של פסוקים עד
 שהוא מגיע אל ראשו, זה פסוק י', ומשם
 הוא יורד תשע מעלות, מפסוק י"א עד סוף
 הפרשה. שני החלקים של הפרשה זה אל
 זה, ייראו לפניך הקבלות הרבה.

והנה עמד עתה פרופ' יעקב בוק, היושב
 על מדין שהוא שופט בית המשפט המחוזי
 והביא חדשה בחקר התבניות של ממורי
 התהלים. דבר שלא ידענו אותו ולא
 שיערנוהו. והוא שכמה מזמורים
 שבתהלים, אלה העשויים באל"ף-בי"ת,
 אם אתה חולק את הפסוקים שבמזמור
 קבוצות קבוצות לפני עניינם, ועורך את
 הקבוצות זו לעומת זו לפי צדי דמיון שבהן,
 דמיון של לשון או דמיון של סדר המשפט,
 וכיצד בדמיונות שברך הדיבור, ויהיו
 קבוצות הפסוקים ערוכות זו מול זו שתהא
 כל קבוצה רואה את חברותיה הדומות לה,
 ואם תרשום קווים בין קבוצה לחברתה,
 יעלו בידך תבניות של משולשים או תיבות
 בנות ארבע יקצוות או גלגלים. ובמזמור
 קמ"ה, זה המזמור הידוע "אשרי יושבי
 ביתך" יעלו לך משולשים, המצטרפים יחד
 לצורה של מגן דוד. ובמזמור קי"א וקי"ב
 שאחיים תאומים הם, אם תעשה בהם כן,
 יהיו נרשמים לפניך תבניות של תיבות
 מרובעות ובתוכן תבניות של משולשים.

ודאי אם אדם רואה את המזמורים
 הבאים מנתיב עליון, ופסוקיהם עשויים

אמר דעתו, כי ביאוולף אינו חיבור אחד
 אלא מעשה לקט מכמה כתבים, ושבעה
 מחברים כתבוהו. והאחר אף הוא אמר, כי
 מעשה עורך הוא השיר, והרכיבו מכמה
 חיבורים. אליהם נצטרף חוקר שלישי, שמו
 שיקינג, שסייע על ידם. וחכמי אנגליה
 כשראו את דבריהם, שילחום בבושת פנים:
 אבל אנחנו היתה לנו נפילת המוחין,
 והתבטלות בפני הגויים. לא זו בלבד שלא
 כיהינו בהם, ולא השגנו על דבריהם, אלא
 קיבלנו את דעתם לראות גם אנחנו במקרא
 ערימה של שברים, וגם אנחנו פיתנו
 נפשנו כי הדיוטות העתיקו את ספרי
 המקרא, וטעו בכתיבתם, ואת הכתבים
 הטועים האלה נתנו לעם ישראל, ואמרו:
 זאת התורה.

בואו ונחזיק טובה לספרות העברית
 החדשה, למשוררים ולסופרים, שלא נמצא
 בהם אפילו איש אחד, שדברי החוקרים
 הגרמנים ודברי החוקרים היהודים
 שהחזיקו אחריהם, לא נמצא בסופרים
 אפילו אחד שדבריהם נכנסו בלב, ואמר:
 אכתיב בשירי או בסיפורי מליצה על פי
 הנוסח של אותם החוקרים. אבל אנחנו
 סמכנו על החוקרים הגרמנים ועדיין אנו
 מלמדים את שיטתם בבתי האולפנא בארץ
 ישראל, ומדריכים תלמידים ללכת בדרך
 עקושה זאת.

רק באחרונה התחילו חכמים בישראל
 תוהים על שיטת הגרמנים. אף יש
 שהרחיקו ממנה ונטלו עצמם להלך בדרך
 אחרת, ובאו לחקור את תבנית הפרשיות
 ואופן הסיפור, וכיצד עשויים פרקי השיר
 במקרא, ומה הצוירים העומדים בהם, ומה
 המוטיבים והלשון והמליצות שבפרשיות.
 ומשמען רמזיהן כשביל להעמיד את
 פרשיות המקרא בקומתן ובצביון. הנה
 דוגמא אחת לאופן המבנה של פרשה
 בפרוזה. פרשת העקידה (בראשית סימן
 כב) פותחת בקול דממה דקה: "ויהי אחר
 הדברים האלה". והסיפור עולה והולך
 וחרדת הסיפור מוסיפה ומרטיטה מפסוק

* E.E. Wardale, **Chapters on Old English Poetry**, (London: 1965), pp. 104-5.

בתים, של שלשה שלשה פסוקים בבית, וסך עשרים ואחד פסוקים שבמזמור עושים שבעה בתים, אילו היה המשורר משלים את האל"ף-בי"ת באון נו"ן, היה פסוק אחד נשאר עומד בחוץ.

אף על פי שהכרת התוכנית של המזמור ואופן בינוי יש בו לימוד רב לשם דעת תפיסת היופי שבתורת הספרות של המקרא, אין זה קצה מחקרו, כי מן העמדת תוכנית בניין המזמור הדוא בא המחבר לביאור תוכן המזמור ורעיון דבריו.

כמעשה הזה ובאותה מידת עמקות העיון והדיוק המופלג עושה המחבר בשאר ששת המזמורים האחרים הכתובים בסדר אל"ף-בי"ת, ובהם מזמור קי"ט, הכתוב באל"ף-בי"ת כפול שמונה. מזמור זה ראוהו חוקרים כקופה של אגוזים, פסוקים בנושאים מסוימים, שאספם בעל המזמור מאשר מצא אותם, ועשה אותם אסופה אחת. והנה בוק מראה כי מזמור זה תבנית היכל לו. הדברים נראים לעין הקורא בעזרת הרשומות בספר, ומתישבים על השכל. והנוי של שירת המקרא פורץ ועולה מסתרו ומשביע את העין. וכן שאר הפרקים שבספר יש בהם הפלאה.

החיבור של יעקב בוק כולו חידוש. המקרא פניו בלתי בעלי תכלית הם, ומסווה נתון על רעיוני ויופים, להסירו מי שמקוֹן לבו וזוכה בו.

לשמיעת הנפש, ודבריהם עטופים בקלות מתפללים שהדי כנורות בהם, אדם הרואה אותם מגולפים כתבנית של מגן דוד, מראה כזה מרהיב את המסתכל בו. אף על פי כן אין בזה אלא חידוש שבמראית העין. אבל מתוך שהפסוקים פניהם אלה לאלה, מתבררים הטעמים לצירופי הפסוקים, וניכרת תוכנית הבניין של המזמור. תוכנית שהיתה נסתרת עד עתה, ויוצאים לאור מוטיבים שלא השגוחו בהם תחילה, ומתישבים הלשונות במזמור המשמשים לדבק בהם חוליות שנראו תחילה פרודות. חשיבות יתירה בדברים הללו של בוק למזמורים האלה הכתובים באל"ף-בי"ת שהמחבר מעמידם על עמדם, לפי שהמזמורים הללו הוציאו עליהם חוקרים לעז שאין שלימות בחיבורם, אלא מעשה לקט הם.

ראשון בספר בא הדיון במזמור קמ"ה, הפותח "תהלה ליהוה" והוא ידוע על פי הפסוק ששמו בראשו בסידורים "אשרי יושבי ביתך". הקורא בפרק הזה שבספר, יתפלא מן הדרישות והחקירות הרבות שהפליג המחבר לחקור בו. כל פסוק שבמזמור וכל דיבור שבו השקיף עליהם המחבר משני צדדים, את הפסוקים השלמים ואת חצאיהם ואת המליצות שבהם – בחן אותם ומישש בהם, והאזין אל הקול שכל מלה משמיעה, לאותיותיה, וצירף קולות אותיות והדיהם. ועלה בידו להראות את המזמור כלול כגוף אחד, ואבריו חטובים, מוגמר במלאכתו ומרכז בו ופאה, תמים כולו. אף חסרון אות אחת מאותיות האל"ף-בי"ת, זו אות נו"ן, שחסר בו, נתברר שחסרון זה אינו פגם, אלא הוא מחויב המציאות, ולשם שלמות המעשה בא החסרון הזה. לפי שהמזמור עשוי בתים